

03. 1720KO HERNANIN JOKATU ZEN PILOTA DESAFIOA

Joxemari Mitxelena Cazabon

Historian zehar hainbat pilota desafio jokatu direla dakigun arren, Hernanin 1720an jokatutakoa izan da desafiorik ospetsuenetako bat. Izan ere, nahiz eta geroago zahar-rragoak azaldu diren, luzaroan izan da dokumentatuta zegoen desafiorik zaharrena.

Pilota desafioak ekitaldi sozialak izaten ziren, aitzaki bat festa giroa sortzeko bere inguruan. Horrelako ikuskizunek leku askotako jendea erakartzen zuen. Herritarrak desiratzen egoten ziren: pilotari onenak ikusteko beta, jai giroa, tabernak, sagardotegiak eta fondak beteta, apustu egiteko aukera... Bertsolariak entzuteko aukera ere izaten zen. Garai hartan batez ere eta gaur ere oraindik ere bai, ohitura izaten zen horrelako pilota partiden ondoren koplak edo bertso batzuk kantatzea, bertan azalduz plazan jokatutako pilota partidari buruzko zehaztasun guztiak, ondorengoentzako geratu zedin. Normalki, eguna bukatu ondoren, ez zituen inork idazten. Baina desafio honen kasuan, koplak abestu diren eta urte batzuk geroago, Iztuetaren belarrietara iritsi ziren. Berari istorioa idatzita gelditzea interesgarria iruditu zitzaionez, desafio honetan botatako koplak idatzi zituen 1844an.

Kopla horiei esker egun horretan gertatutakoaren inguruko detaile asko jakin izan ditugu, zein partida izan zen, ze modalitateetan edo zein lekutan bes-

"Jeu de pelota à Hernani / El juego de la pelota en Hernani"
Santiago Arcos pintore txiletarraren obra (1897)¹.

¹ Lertxundi Galiana, Mikel. 2002. "Visión artística de Hernani. Santiago Arcos, un pintor chileno del siglo XIX en Hernani", *Hernani 10, Hernani*, 103 - 105 or.

teak beste. Eta nahiz eta ez dakigun zein egunetan jokatu zen, kopletan kontatzen denaren arabera azarora inguruan izan omen zen.

Desafioa, gipuzkoarren eta nafarren artean jokatu zen eta jokatu baino bi edo hiru hilabete lehenago zein pelotarik jokatuko zuten, non, zenbatera eta beste hainbeste baldintza gehiago adostu zituzten.

Iritsi zen desafioaren eguna eta gaur egungo Tilosetan jokatu zuten lau gipuzkoarrek lau nafarren aurka desafioa 11 jokotara. Jendez gainezka zegoen ingurua, gaur egungo pasealekua dagoen tokia besteaz. Jokatu zuten plaza orain kioskoa eta zuhaitzak dauden eremua izan zen. Zuetako askok pentsatuko du joko arraroa dela hori, lau lauren kontra, 11 jokotara eta Tilosetan, paretarik gabe... Gauza da desafio hau bote luzea modalitatean jokatu zela.

Bote luzea pilotan ezagutzen dugun modalitatetik zaharrena da. Joko zuzena da, aurrez aurrekoa, paretara edo hormarik gabe. Joko bakoitza kintzeka kontatzen da, hau da, 15-0, 15-15, 30-15, 30-30, 40-30 eta jokoak. 40-40 egiten bada, ados da eta berriro markagailua 30-30 jartzen da. Talde kirola da (lau edo bost pilotari talde bakoitzeko) eta garrantzi handia du estrategiak, taktikak... Sakeak egiterako garaian, punpa plazaren albo batean kokaturik dagoen botarran egin behar da. Plazaren neurria 60 metro luze eta 15 metro zabalekoa izaten zen eta, hasiera batean, Euskal Herriko hainbat mendietan jokatzen zuten gure artzainek. Mendietan pilotasoroak zeuden eta gaur egun arte horietako asko mantendu dira. Hernanin, nik dakidala, gutxienez bi pilotasoro badira oraindik mendietan. Horrek erakusten du pilotarako zaletasuna aspalditik duela Hernanin, seguraski XI-XII. mendetik.

Baina gure desafiara bueltatuta, lehenago esan bezala, horrelako ekitaldiak ekitaldi sozialak izaten ziren. Eguna iritsi zenean, herritarrez gainezka agertu zen ingurua, zuhaitzetatik zintzilik eta guzti

jarri zirela. Jendeak oheak, beren arropa osoarekin, edredoiak eta koltxoiak, jaitsi zituzten, bertakoak herrikideen alde apustu egin zutelako balio jakin baten truke, eta partidak iraun zuen bitartean geratu ziren. Eta ez bakarrik egungo Tilosetako pasealekuan, inguruko kaleetako etxeetan ere berdina egin zuten, satora edo portalera klase guztietako tresneriak jaitsi zituzten, apustu egiteko. Kontuan izan behar da badakigula garai horretan milaka urrezko ontzak ere apustu egiten zirela.

Esan dugun bezala, bote luzean jokatu zuten, 11 jokotara. Pilotari nafarrak baztandarrak ziren eta ez dakigu beraien izenik. Gipuzkoarren taldean, ordea, bakarrik badakigu sakalaria Erribera abizena zuen oiartzuarra zela eta errestatzailea Astigarragako probestuaren (aguazilaren) semea.

Nafarrak 10 eta 6 irabazten ari zirela, gipuzkoarrek, etsita, galdutzat ematen zuten partida. Nafarrak, aldez, irabazita zutela uste zuten, mezulari bat bidali zuten Baztan aldera ia desafioa irabazi zutela esanez.

Baina gazte oiartzuarrak, Erribera abizenekoa, bere autoestimutik bizienean zauritua, pilota handi bat atera zuen partidaren norabidea aldatu nahian. Pilota hori zortzi ontzakoa zen (226 gramokoa), hau da, gaur erabiltzen denaren bikoitza. Orduan, Astigarragako aguazilaren semea errestitoan zelarrik, berehala itzuli zuten markagailua. Azkenean, 11 eta 10 irabaztea lortu zuten gipuzkoarrek.

Oso deskribapen koloretsua egiten dute kopia hauek. Ordaintzeko berme gisa jarritako jantziak plazako zuhaitzetatik zintzilik ikusterakoan, ikuskizuna izango zen. Herritarren zintzotasuna ere argi azaltzen da.

Nafarren samina ere ondo azaltzen du, Hernanin elizaren ondoan nola egiten zuten negar... Imajinatu nolakoak izango ziren baztandarren aurpegiak beren herrikideen garaipenaren berri jaso eta agurtzera irten ondoren ustezko irabazleak buru

makur, lotsez beteta jasandako porrotagatik ikus-
tean. Hernaniarrak, ordea, kontentu ibiliko ziren,
apustuetan nahiko diru irabazita, tabernetan eta
sagardotegietan garaipena ospatuz eta pilotariak
goraipatuz.

Halaxe diote koplek:

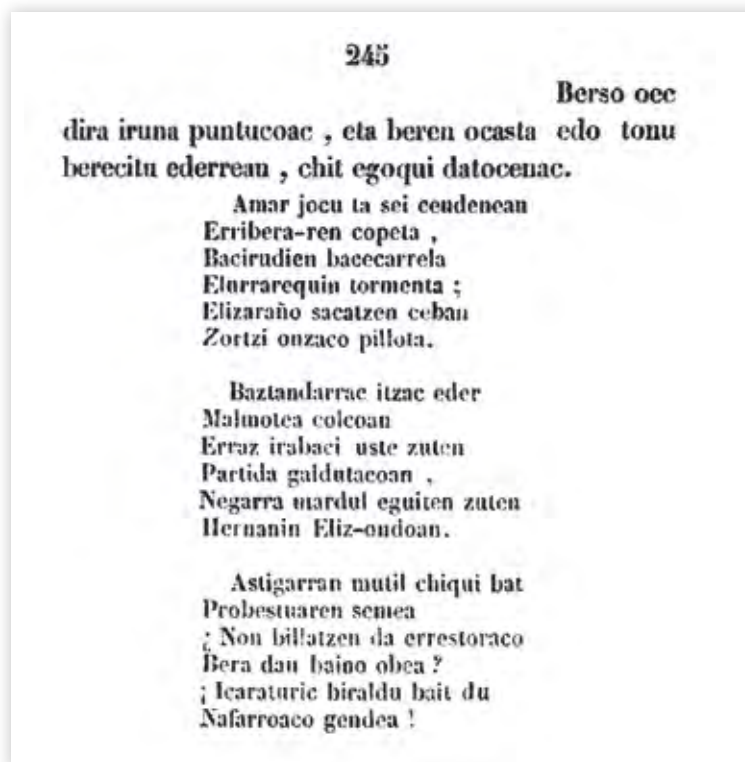
*Hamar eta sei joku zeudenean
Erriberaren kopeta
bazirudien bazekarrela
elurrarekin tormenta
elizaraino sakatzen zuen
zortzi ontzako pilota.*

*Baztandarrak hitzak eder
malmotea kolkoan
errez irabazi uste zuten
partida galdutakoan
negarra mardul egiten zuten
Hernanin eliz ondoan.*

*Astigarragan mutil txiki bat
probestuaren semea
non bilatzen da errestorako
bera dan baino hobea
ikaraturik bidaldu bait du
Nafarroako jendea.*

Nahiz eta koplei esker ezagutu dugun egun horretan
gertatutakoa, gaur egun ez dugu bizirik aurkituko
egun hura bizi izan zuen pertsonarik. Baina, 1720an
erabilitako botarria oraindik Tilosetan dago. Hantxe
dago, petrilarren zati bat bezala... Polita izango litza-
teke horrelako gauzak "ikusit" dituen hori leku hobe
batean jartzea eta izan duen garrantzia estimatzea.

Esan bezala, desafioak jai giroa sortzen zuten.
Adibidez, 1758n beste pilota desafio baten in-
guruan antolatu ziren ere beste ikuskizun batzuk.
Horien artean idi proba eta zaldi proba, besteak
beste. Baina zerbait gertatu zen.

*1720an erabilitako botarria oraindik Tilosetan dago,
Izpizua kalearen aldeko pretilean.*

Batzar Nagusietatik, Hernaniko alkateari ofizialki zuzendu zi-
tzaion ohartarazpen bat azalduaz Batzarretako dekretu baten
bitartez idi proban eta zaldi proban debekatzen zela apustu
egitea. Bete al zuen Alkateak agindua? Ez. Seguraski, Batzar
Nagusietatik jarritako zigorra ez zen nolanhikoa izango...